

УДК 336.227

*І. І. Рекуненко, канд. екон. наук, доц., Я. С. Лук'яненко,
ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ"*

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

У статті досліджуються особливості оподаткування операцій з цінними паперами в сучасних умовах. Розглянуто основні операції, які підлягають оподаткуванню у зв'язку із прийняттям нового законодавства.

Ключові слова: цінні папери, оподаткування операції, доходи, витрати, прибуток, збиток.

Постановка проблеми. Формування ринкової економіки в Україні пов'язане зі становленням фондового ринку, який, у свою чергу, має сприяти стабілізації фінансового стану окремих підприємств, галузей і загалом економіки держави завдяки оперативному перерозподілу фінансових ресурсів. Метою здійснення операцій з цінними паперами як і будь-якої іншої комерційної діяльності є отримання прибутку. У свою чергу будь-яка прибуткова діяльність підлягає оподаткуванню за результатами своєї діяльності. Сьогодні в Україні система оподаткування операцій з цінними паперами має низку питань, які залишаються невивченими та потребують глибокого дослідження.

Наразі необхідність вивчення питання щодо формування порядку оподаткування фінансових операцій з цінними паперами пов'язана із прийняттям нового Податкового кодексу України.

Аналіз останніх публікацій. Дане питання майже не висвітлюється у сучасній економічній літературі, але в працях А. С. Гальчинського, О. В. Гісюка, А. І. Даниленко, А. В. Журжія, С. М. Іванова, В. І. Колесникова, О. Д. Василика, О. Д. Данілова, Т. Т. Ковальчука розглядаються деякі аспекти оподаткування на фондовому ринку. Тому є досить актуальним подальше вивчення зазначеної проблематики.

Метою статті є дослідження особливостей оподаткування операцій з цінними паперами, які здійснюються на фондовому ринку України юридичними та фізичними особами з урахуванням нового податкового законодавства.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні порядок оподаткування операцій з цінними паперами визначено ст. 153.8 розділу III Податкового кодексу України, який набрав чинності з 01.04.2011. До цього часу впроваджувалися норми Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". Порядок оподаткування операцій з цінними паперами був визначений п. 7.6 ст. 7 цього закону.

Необхідно зазначити, що оподаткування операцій з цінними паперами належить до операцій особливого виду. Відповідно, при здійсненні операцій з цінними паперами необхідно розрізняти поняття “доходи” та “видатки”. Згідно з Податковим кодексом України, доходи – це сума коштів або вартість майна, отримана (нарахована) платником податку від продажу, обміну або інших способів відчуження цінних паперів, деривативів або інших, ніж цінні папери, корпоративних прав, а також вартість будь-яких матеріальних цінностей чи нематеріальних активів, які передаються платнику податку в зв’язку з таким продажем, обміном або відчуженням. До складу доходів включається також сума будь-якої заборгованості платника податку, яка погашається у зв’язку з таким продажем, обміном або відчуженням [5].

Під терміном “витрати” слід розуміти суму коштів або вартість майна, сплачену (нараховану) платником податку продавцю (у тому числі емітенту, крім придбання під час первинного розміщення) цінних паперів, деривативів або інших, ніж цінні папери, корпоративних прав, як компенсація їх вартості. До складу витрат включається також сума будь-якої заборгованості покупця, яка виникає у зв’язку з таким придбанням [5].

Визначення платників податку в системі прибуткового оподаткування юридичних осіб здійснюється виходячи з принципу загальності. Суть його полягає в тому, що незалежно від об’єкта оподаткування – сплачувати податок насамперед повинні всі юридичні особи, які здійснюють господарську підприємницьку та іншу комерційну діяльність і отримують від неї доходи.

Платник податку повинен вести відокремлений облік фінансових результатів операцій з цінними паперами і деривативами в розрізі окремих видів цінних паперів, деривативів та інших, ніж цінні папери, корпоративних прав. Якщо протягом звітного періоду витрати на придбання кожного з окремих видів цінних паперів та витрати, що виникли внаслідок придбання, та інші витрати перевищували доходи, отримані від їх розміщення, від’ємний фінансовий результат переноситься на зменшення фінансових результатів від операцій з цінними паперами в наступному періоді та безпосередньо враховується у визначенні об’єкта оподаткування.

Податкова ставка на прибуток від операцій з цінними паперами залежить від статусу інвестора, будь то юридична чи фізична особа, резиденти чи нерезиденти. База і ставка оподаткування доходів, отриманих на фондовому ринку, визначаються чинним законодавством (табл. 1).

Таблиця 1

Оподаткування доходів інвесторів – юридичних осіб

Статус інвестора	Податок	База оподаткування	Ставка податку
Юридична особа – резидент	Податок на прибуток підприємств	Доходи, сума коштів або вартість майна, отримана (нарахована) платником податку від продажу, обміну або інших способів відчуження цінних паперів, деривативів або інших, ніж цінні папери, корпоративних прав, а також вартість будь-яких матеріальних цінностей чи нематеріальних активів, які передаються платнику податку в зв'язку з таким продажем, обміном або відчуженням	з 01.01.2012 до 31.12.2012 – 21 %; з 01.01.2013 до 31.12.2013 – 19 %;
Юридична особа – нерезидент	Податок на прибуток підприємств	Дохід, отриманий нерезидентом із джерелом їх походження з України, а саме: дивіденди, які сплачуються резидентом, та прибуток від здійснення операцій із торгівлі цінними паперами, деривативами або іншими корпоративними правами	з 01.01.2014 – 16 %

Як бачимо з таблиці 1, інвестиційний прибуток, отриманий інвестором – юридичною особою, оподатковується за ставкою 21 % від бази оподаткування з поступовим зменшенням ставки до 16 %. Взагалі, оподаткуванню підлягає загальний дохід, отриманий за рік, а не кожна операція окремо.

Податковий кодекс суттєво погіршує позицію інвесторів – юридичних осіб, що здійснюють прямі інвестиції (які купують цінні папери безпосередньо в емітента в ході їх первинного розміщення). Існує обмеження можливості віднесення на “цінно-паперові” витрати – витрати з придбання інвестором цінних паперів на первинному ринку. Таким чином, у разі, якщо інвестор придбає сертифікати в компанії з управління активами (КУА) на етапі їхнього первинного розміщення, то понесені даним інвестором відповідні витрати не будуть враховуватися при визначенні фінансового результату від операцій з інвестиційними сертифікатами та не будуть зменшувати суму отриманих доходів від продажу інвестиційних сертифікатів [4].

Також особливістю оподаткування на фондовому ринку є те, що, відповідно до вищезазначеного законодавчо-нормативного акта, статтею 167 зменшено податок з доходів, який виплачує КУА клієнтам інвестиційних фондів, а також податок на доходи у вигляді відсотків (дисконту), отриманих власниками облігацій від їх емітентів. Доходи

інвестиційного фонду не підлягають оподаткуванню на етапі реалізації КУА інвестиційних проектів. Тобто інвестиційний фонд може провести на ринку будь-яку кількість прибуткових операцій, але поки доходи від них залишаються у фонді, проміжного оподаткування не відбувається, що сприятиме зростанню інтересу населення до цих фінансових інструментів [1].

Крім того, необхідно відзначити, що якщо прибуток за рік не перевищує розмір прожиткового мінімуму, помноженого на коефіцієнт 1,4, то він зовсім не оподатковується. До того ж, якщо в інвестора були збитки, то їх сума може переноситися у рахунок зменшення сукупного фінансового результату операцій з цінними паперами наступних років до їх повного погашення [6].

Окрім прибутку юридичних осіб і професійних учасників фондового ринку, які здійснюють всілякі операції з цінними паперами, оподаткуванню також підлягають і різноманітні доходи, отримані фізичними особами від здійснення операцій з фінансовими інструментами (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика баз оподаткування приватних інвесторів

База оподаткування	Ставка оподаткування після прийняття Податкового кодексу, %	Ставка оподаткування до прийняття Податкового кодексу, %
Дохід від купівлі-продажу акцій, ф'ючерсів, опціонів	15(17)*	15
Дохід від продажу держоблігацій	0	0
Дохід від купівлі-продажу корпоративних облігацій	5	15
Дохід від участі в ПІФ	5	5
Дохід від участі в КІФ	15(17)*	15
Дивіденди за простими акціями	5	15
Дивіденди за привілейованими акціями	15(17)*	15

* Якщо сума доходу більше 10 мінімальних заробітних плат на місяць.

Як бачимо, Податковий кодекс України став більше сприяти приватним інвесторам для придбання фінансових інструментів та здійсненню операцій з ними на вітчизняному фондовому ринку.

Згідно з зазначеним кодексом, зокрема ст. 170.2.6, оподаткування операцій фізичних осіб з цінними паперами характеризується такими ознаками. Інвестиційний прибуток визначається окремо:

- за операціями з цінними паперами, що перебувають в обігу на організованому ринку цінних паперів;
- за операціями з цінними паперами, що не перебувають в обігу на організованому ринку цінних паперів.

Цінні папери визнаються такими, що перебувають в обігу на організованому ринку цінних паперів, за одночасного дотримання таких умов:

- цінні папери допущені до обігу хоча б на одній фондовій біржі;
- інформація про ціни (котирування цінних паперів публікується в засобах масової інформації або може бути надана фондовою біржею протягом трьох років після дати здійснення операцій з такими цінними паперами;
- щодо цінних паперів розраховується ринкове котирування.

Якщо протягом звітного періоду платником податку понесені (нараховані) витрати, пов'язані з придбанням цінних паперів, що мають ознаки фіктивності, такі витрати не враховуються при визначенні фінансового результату за операціями з цінними паперами.

Ставки податку для фізичних осіб визначено у ст. 167 Податкового кодексу. Дані таблиці 2 показують, що загальне правило оподаткування доходів на фондовому ринку – це ставка 15 %. 17 % – якщо загальна сума отриманих у звітному місяці доходів перевищує 10-кратний розмір мінімальних заробітних плат, встановлений на 1 січня звітного податкового року. 5 % – щодо доходу, нарахованого як: дохід у вигляді відсотків (дисконту), отриманий власником облігації від їх емітента та доходи, отримані у вигляді дивідендів.

Досліджуючи основні аспекти отримання дивідендів за привілейованими акціями, необхідно звернути увагу на те, що, на відміну від простих акцій, по них доведеться сплатити податок у розмірі не 5 %, а 15 %. А якщо сума дивідендів перевищить 10 мінімальних зарплат, то і всі 17 % від суми перевищення. Однак, якщо дивіденди нараховуються у вигляді додаткових акцій, а не грошей, вони взагалі не підлягають оподаткуванню [6].

Все ж таки дія Податкового кодексу України не поширюється на операції, пов'язані з розміщенням цінних паперів та їх зворотним рухом (викупом або погашенням). Також не підлягають оподаткуванню операції з конвертації цінних паперів, тобто вилучення емітентом та анулювання цінних паперів одного виду шляхом їх обміну на цінні папери іншого виду цього ж емітента чи на цінні папери іншого емітента (у разі реорганізації першого емітента) (рис. 1).

Рис. 1. Види операцій з цінними паперами, які підлягають та які не підлягають оподаткуванню

Відбулися зміни і в порядку оформлення документів стосовно оподаткування операцій з цінними паперами. Зокрема, термін подачі податкової декларації про майновий стан і доходи продовжили ще на один місяць – до 1 травня.

Щодо необхідних документів і звітів про проведення операцій, які підлягають оподаткуванню з цінними паперами, то необхідно відзначити, що потрібно буде не тільки заповнювати податкову декларацію, а й надати до органів податкової ряд документів, що засвідчують факт отримання прибутку і понесених витрат. Також професійним учасникам фондового ринку доведеться самостійно вести облік прибутку та збитків. Згідно з Податковим кодексом України прибуток розраховується як позитивна різниця між продажем та купівлею кожного цінного папера за мінусом понесених витрат.

Висновки. У цілому, можна позитивно оцінити зміни у податковому законодавстві щодо оподаткування операцій з цінними паперами у зв'язку з прийняттям Закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення деяких норм Податкового кодексу в Україні” (Постанова Верховної Ради України від 19.04.2011 № 3240-VI). Слід зазначити, що багато хто з приватних інвесторів раніше обмежували свій інтерес до українського фондового ринку через його непрозоре законодавче та податкове регулювання. Прийняті зміни в податковому законодавстві повинні сприяти збільшенню кількості приватних інвесторів на українському фондовому ринку.

Список літератури

1. Бондарчук В. М. Податкові новації та проблеми розвитку фондового ринку [Електронний ресурс] / В. М. Бондарчук // Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/rzp/161.htm. – Назва з екрана.
2. Гісюк О. В. Вдосконалення системи податково-валютного стимулювання розвитку фондового ринку України / О. В. Гісюк // Збірник наукових праць : Випуск XVI. – Київ, СЕУ / Рівне, НУВГП. – 2010. – № 2. – С. 113–119.
3. Журжій А. В. Проблемні питання оподаткування операцій з цінними паперами [Електронний ресурс] / А. В. Журжій // Режим доступу : <http://www.uba.ua/documents/text/Andrej-Zhurzhij.pdf>. – Назва з екрана.
4. Іванова С. М. Вплив оподаткування на розвиток інститутів спільного інвестування в Україні [Електронний ресурс] / С. М. Іванова // Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Ivanova%20S..pdf. – Назва з екрана.
5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 23.12.10 № 2755-VI [зі змін та доп.]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>. – 04.11.2011. – Назва з екрана.
6. Сколько налога нужно платить с заработанного на ценных бумагах [Электронный ресурс] : Деньги.ua. – Режим доступа : http://dengi.ua/clauses/75422_Skolko_naloga_nuzhno_platit_s_zarabotannogo_na_cennyh_bumagah.html. – Название с экрана.

Отримано 25.04.2012

Summary

The main features of taxes with regards to securities transactions in current times are discussed in this article. Also covered are the main transactions that are subject to taxation as affected by new legislation.